

KIEM

* *introdunctie*

Met dit woord ontvangen we het Hebreeuwse zelfstandige naamwoord ZèRà” (זֶרַע) en de daarvan afgeleide woorden: het werkwoord ZÁRà” (זָרַע) en drie weinig voorkomende zelfstandige naamwoorden. Het woord ZèRà” kwamen we tegen in psalm 25 vs 13. De Statenvertaling vertaalt ‘zaad’, in eigen vertaling kozen we dus voor ‘kiem’. In de teksten waarin dit woord en de daarvan afgeleide woorden voorkomen, komen we bij het thema van de voortplanting van gewassen, van dieren en van mensen, soms in een overdrachtelijke betekenis, die ons herinnert aan wat wij ‘geschiedenis’ noemen. In de moderne Europese talen, zoals Engels, Frans en Duits en Nederlands, is zowel de etymologie als het functioneren van de begrippen, resp. seed, sémence/sperme, Samen/Saat/säen, zaad/zaaien¹ nogal gecompliceerd.

Aan de orde komen:

- het bereik van de Hebreeuwse woorden;
- de verantwoording van onze vertaling;
- de plaats van het Nederlandse woord in de Nederlandse taal;
- de gevolgen voor de woordbetekenis, het taalgebruik en de theologie.

* *het bereik van het Hebreeuwse woord en de daarvan afgeleide woorden.*

We beginnen² met

het zelfstandig naamwoord ZèRà” (זֶרַע).

Het kent *geen* meervoud³. De lexica (GB en KB) beginnen met de betekenis *het zaaien⁴.

In die betekenis treffen we het woord aan in een aantal teksten:

Gen.47:24:

SV: en de vier delen zullen voor u zijn, tot **zaad** des velds⁵.....

ML:..... zu **besäen** das Feld.....

JKV:for **seed** for the field.....

DM:pour **semmer** les champs⁶.....

1. Opmerkelijk is de toelichting bij ‘zaad’ in Van Dale’s Etymologisch Woordenboek(Utrecht 1997): kiem/teelvocht.
2. Hoewel in het Hebreeuws meestal het werkwoord de basisvorm van het stamwoord is, kunnen ook zelfstandige naamwoorden dat zijn. Beide opties zijn bij dit stamwoord mogelijk. Dat we bij deze bespreking met het zelfstandig naamwoord beginnen berust niet op een keuze voor de laatste mogelijkheid, maar op de uitgebreidheid van het betekenisveld ervan.
3. In het nabijbelse Hebreeuws wordt wel een meervoudsvorm gebruikt: זֶרַעוֹת / ZiR^oóWT. Wellicht refereert Paulus daaraan in Galaten 3:16, wanneer hij daar uitdrukkelijk vast stelt, dat God gesproken heeft tot het zaad (enkelvoud dus, vgl het Ned, ‘zaadje’, in dit geval Izaak) van Abraham en niet tot de ‘zaden’(‘zaadjes’ - tois spermasin) - deze informatie is ontleend aan GB. Zowel deze latere meervoudsvorm als de manier waarop Paulus daarmee omgaat (om kan gaan) dienen verdisconteerd te worden bij het zoeken naar de betekenis van het Hebreeuwse woord ZèRà”.
4. GB: das Säen; KB: Ansaat, een in het Duits weinig gebruikt woord(het komt in de handwoordenboeken niet eens voor!) en seed, dat als werkwoord niet alleen ‘zaaien’ of ‘zaad uitstrooien’ betekent, maar ook ‘zaad vormen’ met de betekenis doorschieten, en zelfs ‘van zaad ontdoen’.
5. De SV gaat uit van de betekenis ‘zaad voor het veld’ en niet van het ‘bezaaien van het veld’. Zie de vertaling van Luther en de James King version.
6. Louis Segond (Sg) vertaalt: pour **ensemencer**.....

- Vg:in **sementem**⁷.....
 LXX:.....εις σπερμα τη γη⁸.....
 BR⁹:zur **Aussaat**¹⁰ fürs Feld.....
 Fox:
 Chouraqui
 Oussoren¹¹
- Gen.8:22:
 SV:al de dagen der aarde zullen **zaaiing** en oogst¹².....niet ophouden.
 ML:.....**Saat**¹³ und Ernte.....
 JKV:**seedtime** and harvest.....
 DM:.....**les semailles**¹⁴ et les moissons.....
 Vg:**sementis** et messis.....
 LXX:.....σπερμα και θερισμος¹⁵.....
 BR¹⁶:**Saat** und Ernte.....
 Couraqui.....
 Fox.....
 Ousooren.....¹⁷ .
- Lev.26:5:
 SV: en de wiinoogst zal reiken tot de **zaaitijd**.....
 ML:.....bis zur **Zeit des Saats**.....
 JKV:.....unto the **sowingtime**.....
 DM:.....atteindra les **semailles**.....
 Vg:.....occepabit **sementem**.....
 LXX:.....το σπορον¹⁸.....
 BR¹⁹:an die **Saat**.....
 Fox:.....
 Chouraqui.....
 Oussoren.....

Het gaat er in deze teksten om wat er met zaad gebeurt c.q. gedaan kan en moet worden; dat betekent, dat het ook in het werkwoord 'zaaien' primair gaat over 'zaad' en secundair over 'strooien' of 'uitleggen/zetten' - zie hieronder bij het werkwoord.

-
7. Het Latijnse woord sementis betekent zowel het zaaien als het opgeschoten zaad.
 8. Eis sperma tèi gèi, letterlijk tot zaad voor de aarde, zie hierboven en vergelijk de Vulgata.
 9. Baader: als Same des Gefilds."Same" wordt in de lexica niet vermeld, wel Samen.
 10. = uitzaaiing.
 11. SHA: voor het bezaaien van je veld; Koster:om het veld te bezaaien.
 12. Hebr. קָצֵר / QeTsieJR, afgeleid van het werkwoord קָצַר / QáTsàR, dat eigenlijk (af-/be-)knotten betekent, zie "Een ontmoetingsgelegenheid gezocht" (A.K.van Kooij, Maastricht 2003) bl. 247 e.v..
 13. Het Duitse woord Saat betekent: het zaaien, maar ook zaaitijd, zaad/ zaaisel, get gezaaide, het gewas.
 14. Het Franse woord semaille betekent in het enkelvoud het zaaien, in het meervoud het zaaikoren. Sg vertaalt idem.
 15. = sperma kai therismos; het Griekse woord sperma heeft feitelijk alleen de beperkte betekenis van 'zaad' od 'zaadje'. In deze tekst was het Griekse woord spora, dat zowel het zaaien als het zaad betekent. Het Griekse werkwoord speiro betekent vooral zaaien in de zin van uitstrooien. Sperma betekent dus eigenlijk zoiets als 'zaaisel', 'strooisel'.
 16. Baader: Same und Ernte
 17. Koster vertaalt: zaaiing en oogst.
 18. = ton sporon, zie aant. hierboven.
 19. Baader: *das Säen des Samens* (wat schuigedrukt staat is een toevoeging van de vertaler aan de tekst.

Hierna vervolgen de lexica de bespreking langs verschillende lijnen. We volgen hier GB. Hier wordt de bovengenoemde betekenis, onder nr 1 geplaatst, gevolgd door een nr 2, met de betekenis:

*zaad,

van planten; in Gen.1 wordt dit zelfstandige naamwoord telkens ook gecombineerd met het werkwoord; op deze teksten komen we terug bij de bespreking van het werkwoord. Dat geldt ook voor Lev.26:16, Gen.47:23. Twee andere teksten noemen we hier:wel:

Gen.1:11:

SV:dragende vrucht naar zijn aard, welks **zaad** daarin zij op de aarde.....

Num.11:7(vergelijk ook Ex.16:31)

SV: Het Man nu was als koriander**zaad**.....

Het woord komt opvallend weinig voor in combinatie met concrete plantensoorten. Wel krijgt het in enkele teksten de algemene betekenis van zaad van gewassen²⁰, ook in de betekenis van 'zaaigoed', zoals b.v. in:

Lev.11:37, 38:

SV: En wanneer van dood aas zal gevallen zijn op enig zaaibaar²¹ **zaad** dat gezaaid wordt, dat zal rein zijn.

Maar als water op het **zaad** gedaan wordt.....

en Ps.126:6:

SV: Wie het **zaad** draagt, dat men zaaien zal, gaat al wenende

Als tweede hoofdbetekenis noemt GB 'semen virile'

*het mannelijk zaad bij mens en dier, b.v. in

Gen.7:3:

SV: ook van het gevogelte des hemeles zeven en zeven, mannetje en wijfje, om **zaad** levend te houden op de ganse aarde.

Lev.15:16:

SV: Voorts een man, als van hem het **zaad** des bijliggens zal uitgegaan zijn.....

Het zelfstandig naamwoord heeft ons tot nu toe gebracht bij teksten, waarin het Hebreeuwse woord gebruikt wordt in een betekenis waarin wij het ook in het Nederlands meestal gebruiken. We gebruiken het zelden in een overdrachtelijke betekenis en wanneer wel, dan in aan de bijbel ontleend taalgebruik. Met andere woorden: de in het Nederlands primaire functie van het woord 'zaad', funktioneert naar verhouding maar weinig in het Hebreeuws. De overdrachtelijke betekenis, die in het Nederlands nauwelijks funktioneert, komt in het OTisch Hebreeuws juist zeer frequent voor. Dat roept de vraag op, of we met het woord 'zaad' dit Hebreeuwse woord wel recht kunnen doen. We bespreken nu eerst de in het Hebreeuwse Oude Testament zo belangrijke betekenis, die ten aanzien van het Nederlandse woord 'zaad' overdrachtelijk genoemd moet worden. Deze aanduiding miskent waarschijnlijk het Hebreeuwse woord.

In vele teksten krijgt het de betekenis van 'nakomelingschap'; enkele voorbeelden:

20. Of het daar de betekenis krijgt van het *opgekomen* zaad, is niet zo aannemelijk als de lexica het voorstellen; vgl Job 39:15(Hebr12), I Sam.8:15 en Jes.17:11.

21. Hebr. זָרַע / ZéRuWRà"; zie voor de betekenis hierna.

Gen.3:15:

SV: En Ik zal vijandschap zetten.....tussen uw **zaad** en tussen haar **zaad**.....
 ML:zwischen deinem **Samen** und seinem **Samen**²².....
 JKV:between thy **seed** and her **seed**²³.....
 DM:entre ta **semence** et la **semence** de la femme.....²⁴
 Vg:inter **semen** tuus et **semen** illius.....
 LXX:.....ἀνα μέσον του σπέρματος σου και ἀνα μέσον του σπέρματος αὐτης...²⁵
 BR²⁶:.....zwischen deinem **Samen** und ihrem **Samen**.....
 Fox.....
 Chouraqui.....
 Oussoren²⁷

Gen.13:16:

SV: En Ik zal uw **zaad** stellen als het stof der aarde.....
ὅók uw **zaad** zal geteld worden.
 ML:und ich will deinem **Samen** machen.....auch deinem **Samen**....
 JKV: and I will make thy **seed**.....thy **seed** also.....
 DM:et je ferai que ta **posterité**.....aussi ta **posterité**.....²⁸
 Vg: facaimque **semen** tuum.....**semen** quoque tuum
 LXX:και ποιησαι το σπερμα σου.....και το σπερμα σου.....²⁹
 BR³⁰:Ich will deinen **Samen** machen.....deinen **Samen**.....
 Fox.....
 Chouraqui.....
 Oussoren³¹

Er staan in TeNaCh nog vele teksten, waarin dit Hebreeuwse woord vergelijkbaar funktioneert. Zo kan er in Jes.57:4 gesproken worden over 'zaad van de leugen' en in Jes.14:20 over 'zaad *vandaan van*³² kwaaddoeners, en in Jes. 59:21 over 'zaad van uw zaad'.

Het Hebreeuwse woord kan echter ook de betekenis hebben van één enkele nakomeling:

Gen.4:25:

SV:.....want God heeft mij, *sprak zij*, een ander³³ **zaad** gezet voor

-
22. Bedacht moet echter worden, dat bij het Duitse woord 'Samen' in de lexica direct als tweede betekenis 'kroost' genoemd wordt (het Nederlandse 'kroost' betekent 'aanwas' en is verwant met franse 'croître' = wassen, groeien en het Latijnse 'cresco'; dat geldt ook voor het Nederlandse woord 'kroos'). In het Duits spreekt men dan ook van 'Samenboden, in het Nederlands van vruchtbodem; in het Duits kent men een woord als Samenbaum, in het Nederlands te vertalen als 'moederboom'. Bovendien kent het Duits ook het woord Saat, zoals we al opmerkten.
23. Voor de betekenis van het Engelse seed zie hierboven.
24. Voor de betekenis van het Franse semence zie eveneens hierboven. De toevoeging 'de la femme' is vanwege de franse grammatica noodzakelijk. Sg vertaalt hier, een eeuw later overigens: ta posterité(nakomelingschap) et sa posterité.
25. ana meson tou spermatos sou kai ana meson tou spermatos autès. Het Griekse woord 'sperma' wordt ook in het klassieke en vroege Grieks reeds gebruikt voor 'zoon' / 'dochter', 'afstammeling', maar ook voor 'afkomst'; het heeft ook de betekenis van 'kiem', 'begin(sel)', 'oorzaak'. Dat geldt trouwens ook voor het Latijnse semen.
26. Baader: und zwischen deinem Samen und ihrem Samen.
27. SHA vertaalt: nageslacht(!); Koster: 'zaad'.
28. Sg vertaalt Je rendrai ta posterité, etc.
29. kai poièsai to sperma sou.....kai to sperma sou.....
30. Baader: und ich lege deinen Samen.....auch noch deine Same.....
31. SHA vertaalt ook hier 'nageslacht'; Koster: 'zaad'.
32. Hier staat dus veelbetekend het Hebreeuwse voorzetsel MiN=vandaan van er tussen, evenals in Jes.57:3: zaad *vandaan van* echtbrekers.
33. Hebr.: זָרַר אַחֶר / ZèRà” ÀàChÉR, letterlijk 'zaad later' = 'later zaad' of dus *een* later zaad, op de drukplek van (תָּחַר / TàChàT - en dus niet 'in de plaats van'; de SV erkent dat met de vertaling

Abel, want Kain heeft hem doodgeslagen.

ML:einen andern **Samen** gestzt für Abel, den Kain erwürgt hat.

JKV:hath appointed me another **seed** instaed of Abel, whom Cain slew.

DM:car Dieu, *dit il*, donné un autre **fiils(!)**, au lieu d'Abel que Caïn a tué³⁴.

Vg:posuit mihi Deus **semen** aliud.....

LXX:.....σπερμα ετερον.....³⁵

BR³⁶:einen andern **Samen**.....

Fox.....

Chouraqui.....

Oussoren³⁷.....

I Sam.1:11:

SV:maar aan uw dienstmaagd (Hanna) een mannelijk **zaad** geeft³⁸.

ML:.....und wirst deiner Magd **einen Sohn** geben.

JKV:.....but wilt give unto thine handmaid a **man child**³⁹.....

DM:et que Tu donnes á ta servante un **enfant** male⁴⁰

Vg:....dederisque servae tuae **sexum**⁴¹ virilem

LXX:.....σπερμα ανδρων⁴²

BR⁴³:.....**Mannessamen**.....

Choraqui.....

Oussoren⁴⁴.....

I Sam.2:20:

SV: En Eli zegende Elkana en zijn vrouw, en zeide: De HEERE geve u **zaad** uit deze vrouw.....(vs 21en zij baarde drie zonen en twee dochters).

ML:.....Der Herr gebe dich **Samen** von diesem Weibe.....

JKV:..... the Lord give thee **seed** if this woman.....

DM:.....**des enfants** de cette femme.....⁴⁵

Vg:**semen** de muliere hac.....

LXX:....σπερμα εκ της γυναικος ταυτης⁴⁶

BR⁴⁷: Ersetze ER dir **Samen** von diesem Weib.

'voor') Abel, ja vermoordt heeft hem (Hebr.: קַיִן / HæRáGóW) Kaïn.

34. Sg: un autre fiils à la place d'Abel.

35. sperma heteron.

36. Baader: anderen Samen an HãBhãLs Stat.

37. SHA: een andere **nazaat**(!): Behalve met 'zaad' vertaalt de SHA dit hebreeuwse woord dus niet alleen met 'nakomelingschap', maar hier ook met 'nazaat'(een Nederlands woord dat etymologisch samenhangt met het woord 'zitten'); voor een vertaling die concordant wil zijn een onnodige variatie. Koster vertaalt 'een ander zaad'.

38. Hebr. זָרַע אֲנוּשׁ / ZèRà" AæNóWSh, letterlijk 'zaad van een mens'. Deze combinatie komen we nergens anders tegen. De vertaling '*mannelijk zaad*' is voorbarig, letterlijk betekent het immers 'zaad van *mensen*'. Dan is ook de interpretatie *een* mannelijk zaad voorbarig, zoals meestal wordt aangenomen en nog onlangs door drs W.C.G. van Wieringen in haar artikel "Het verlangen van Channa" in het blad FIER, tijdschrift voor vrouwen en theologie, nov.dec. 2003.

39. Deze vertaling sluit aan op de betekenis 'semen virile' die aan de Hebreeuwse woorden זָרַע אֲנוּשׁ / ZèRà" wordt gegeven.

40. Sg: idem.

41. Een in het klassieke Latijn weinig gebruikt woord voor het mannelijk of vrouwelijk geslacht(sdeel); ons worde 'sexe' is daarvan afkomstig.

42. sperma androon.

43. Baader: Samen der Mannhaften - helaas mist ook hij hier de betekenis van het hebreeuwse woord AæNoWShIEJM.

44. Koster: een mannelijk zaad.

45. Sg: idem.

46. sperma ek tès gunaikos tautès.

47. Baader: lege dir Samen von der, dieser Männin.

Chouraqui.....
Oussoren⁴⁸

Tenslotte kan dit woord bepaalde groepen van mensen aanduiden:

II Kon.17:20⁴⁹:

SV: Zo verwierp de HEERE het gansche **zaad** Israëls.

Het Hebreeuwse woord ZèRà” heeft niet alleen betrekking op de zaad(korrel), maar ook op wat of wie daaruit groeien zal of gegroeid is; vergelijk het Nederlandse woord ‘uitloper’. Ook het Nederlandse ‘kiem’ kan die betekenis van ‘uitloper’ hebben. Ook dit Hebreeuwse woord betekent, zoals zoveel andere, zowel het begin als het resultaat van een (groei-)proces. Het Nederlandse het ‘ontkiemde’ komt daar dicht bij.

Wanneer we het Hebreeuwse zelfstandige naamwoord ZèRà” op zijn route in TeNaCh volgen komen we bij veel passages die over de geschiedenis en over de toekomst van Israel handelen. In die context komt het veel vaker voor dan in die van de biologie, maar de notie van van plant, dier en mens (d.w.z.. mannelijk) uitgaand zaad blijft bewaard. Hoe houden we in het Nederlands deze zo belangrijke twee noties in de juiste verhouding bij elkaar?

Het belangrijkste van dit zelfstandig naamwoord afgeleide woord is het werkwoord (צָרָא/ ZàRà”).

Het komt voor in een aantal vervoegingen.

Bij de **Qal** vermeldt KB onder nr 1 teksten waarin het werkwoord absoluut wordt gebruikt in de betekenis Ansäen / sow (seed), b.v.:

Lev.25:11:

SV: Dit jubeljaar zal u het vijftigste jaar zijn; gij zult niet **zaaien** noch inoogsten.

Gen.26:12:

SV: En Izaäk **zaaide** in dat land en hij vond in dat jaar honderd maten.....

Onder nr 2 vermeldt KB teksten waarin het werkwoord wordt gecombineerd met een accusativus.

In Gen.47:23 is de AëDáMáH(= de rode grond/akker) de accusativus:

SV:.... daar is zaad voor u, opdat gij het land **bezaait**.

In Ex.23:10 is dat de AèRèTs(= het land) en in Ps.107:37 het SádèH (=veld).

Onder nr 3 vermeldt KB teksten, waarin het zaad zelf de accusativus is.

In Deut 22:9 b.v.:

SV:opdat de volheid van het **zaad**, dat gij **gezaaid** zult hebben.....niet ontheiligd worde.

In Jer.12:13 is dat koren, in Hoz.8:7: Geestwind(RuWàCh), in Spreuk.11:18 gerechtigheid(TseDáQáH). enz. Ook hier valt het overdrachtelijk taalgebruik op. In deze teksten kan het werkwoord ook gecombineerd worden met het voorzetsel in/op (b.v. in/op het land),

Onder nr 4 vermeldt KB dan ook teksten, waarin het werkwoord wordt gecombineerd met twee accusativi.

B.v. Richt.9:45:

SV.....en (Abimelech) brak de stad(Sichem) af en **bezaaide ze met zout**.

48. Koster: zaad uit deze vrouw.

49. Vergelijk ook Jer.23:8: die het zaad van het huis Israëls heeft doen opgaan.

en Jes.17:7:

SV: en gij zult hem(de wijngaard) *met* uitlandse ranken **bezetten**.

Onder 5 vermeldt KB teksten waarin het werkwoord met andere voorzetsels wordt gecombineerd:

met “àL(לָ): Jes.32:20:

SV: Welgelukzalig zijt gijlieden die **aan** alle wateren **zaait**.

met AèL(לְ): Jer.4:3:

SV:ontgint ulieden een nieuwe akker en **zaait** niet **onder**⁵⁰ de doornen.

onder nr 7⁵¹ vermeldt de teksten uit Gen.1, waarin gewassen het onderwerp bij het werkwoord zijn en het zelfstandig naamwoord ‘zaad’ de accusatief is: Gen.1:29; wat betekenen deze woorden hier? We geven weer meerdere vertalingen:

SV:Ik heb u lieden al het **zaadzaaiend**⁵² kruid gegeven....en al het geboomte in welk **zaadzaaiende** boomvrucht is.....

ML:allerlei Kraut, **das sich besamt**⁵³und allerlei Bäume **die sich besamen**.

JKV:.....every herb **bearing seed**..... or a tree **yielding**⁵⁴ **seed**.

DM:herbe **portant semence**..... d'arbre **portant semence**.⁵⁵

Vg:.....herbam **afferentem semen**.....

LXX:.....παν χορτον σποριμον σπειρον σπερμα.....⁵⁶

BR⁵⁷:.....alles **samensäende** Kraut.....

Fox:.....

Chouraqui.....

Oussoren⁵⁸

Alleen SV, BR en Koster vertalen met zaad zaaiende. Waarom de anderen niet? Voor de bespreking van deze vraag kijken we eerst naar de teksten waarin het werkwoord

in de **Hiphil** staat, behalve Gen.1:11 en 12, alleen nog in

Lev:12:2:

SV:wanneer een vrouw **zaad gegeven**⁵⁹ en een knaapje gebaard zal hebben.....

ML:wenn ein Weib **empfängt** und.....

JKV: ...wenn a woman **have conceived seed** and.....

DM:.... si la femme **après avoir conçu**, enfente un mâle⁶⁰ ..

Vg: ... si **suscepto semine**.....⁶¹

50. Beter: naar de doornen toe , richting de doornen.

51. Onder nr 6 vermeldt KB de tekst Jer.2:2 die eigenlijk onder nr 2 te rangschikken is.

52. Hebr.: זָרַע זָרַע / ZoRéà” ZèRà”; het zelfstandig naamwoord wordt twee keer gecombineerd met participium activum van het werkwoord.

53. Het Duitse woord ‘besamen’ betekent bevruchten.

54. Het Engesle ‘yield’ betekent ‘(vrucht) dragen’.

55. Sg: portant de la semence (twee keer).

56. pan chorton sporimon speiron sperma: de LXX volgt het Hebreeuws heel letterlijk.

57. Baader: Samen säende Gekraut.

58. SHA: zaadragend gewas; Koster: zaadzaaiend gewas.

59. aanvullen; zal *hebben*(!) - zie daarentegen bij Luther en anderen.

60. Sg:deviendra enceinte (= zwanger wordt).

61. Na ‘si’, dat als voegwoord op het hier na volgende ‘perpererit’ (voortgebracht zal hebben) betrekking heeft, volgt een bijzin die de vorm heeft van de in het latijn zo bekende constructie van de ablativus absolutus. Daarin is het tweede woord, ‘semen’ het subject van de handeling van het

LXX:εὐαν σπερματισθη.....⁶² .
 BR⁶³: ...Wenn ein Weib **Samen trägt**.....
 Fox:.....
 Chouraqui.....
 Oussoren.....

Gen.1:11,12:

SV: Dat de aarde uitschiete**zaadzaaiend** kruid.....
 En de aarde bracht voort.....**zaadzaaiend** kruid.....
 ML:Kraut **das sich besame**.....
 JKV:.....herb **yielding seed**.....
 DM:herb **portant de la semence**.....⁶⁴
 Vg:herbam virentem et **facientem semen**.....
 lignumque **faciens fructum**.....
 LXX:.....σπειρον σπερμα.....⁶⁵
 BR⁶⁶:Kraut das **Samen samt**⁶⁷.....
 Fox:
 Chouraqui.....
 Oussoren⁶⁸.....

De betekenis van de Hiphilvorm in Lev.12:2 en in Gen.1:11 en 12 is dezelfde: Van de vrouw in Lev.12:2 wordt verteld, dat zij 'zaad heeft doen ontkiemen' en een kind baart. En precies dat wordt in Gen.1:11 en 12 ook verteld van het zaad van het gewas: het doet zaad ontkiemen: zaad, dat zaad doet ontkiemen. Maar in Gen.1:29 staat geen Hiphilvorm, maar een Qalvorm en daar zou dus vertaald kunnen worden kruit dat zaad zaait.

Ook de Qalvormen van het werkwoord brengen ons, net als het zelfstandig naamwoord, bij tweeërlei teksten: teksten die handelen over het zaaien van zaad op de akker en teksten waarin het woord een overdrachtelijke betekenis krijgt. Maar in vele teksten blijkt, dat met zaad tegelijk ook wat uit dat zaad ontkiemen en groeien zal en gegroeid is mee bedoeld is. Met name bij de paar zeer markante teksten waarin de Hiphilvorm gebruikt wordt, wordt duidelijk dat de notie 'ontkiemen en uitgroeien' inclusief is.

daaraan voraf gaande werkwoord, dat de vorm heeft van een particium passief. De vertaling luidt dus: wanneer zaad opgenomen is.

62. = spermatisthèi. De LXX laat dus ook hier het woord 'sperma' horen. Het is de passieve vorm van een zeer ongebruikelijk Grieks werkwoord spermatizoo. Het wordt zelfs in LS niet vermeld; daar is wel het al even zeldzame spermatismos te vinden, dat vertaald wordt met 'zaad productie'. Met deze vertaling benaderden de oude Joodse vertalers van de LXX de Hebreeuwse Hiphilvorm uiterst nauwkeurig. En hun ingespannen zoeken naar een goede weergave toont twee zaken aan: 1. zij vermeden een voor de hand liggende oplossing vanwege het belang van de Hebreeuwse tekst; 2. de beslissing die t.a.v. deze Hiphilvorm genomen wordt, bepaalt in belangrijke mate de betekenis van dit werkwoord in de andere vervoegingsvormen.
63. Baader: so denn sie Samen *hervorbringt*.
64. Sg: idem.
65. speiron sperma.
66. Baader: samengebend Samen.
67. Het Duits werkwoord 'samen' komt in de Duitse lexica niet voor; het is door BR gevormd op dezelfde manier als van het Nederlandse woord 'zaad' een werkwoord 'zaden' zou kunnen worden gevormd, maar wat betekent dat? zaad zetten?
68. SHA: gewas dat zaad geeft.....bomen die vrucht zetten; Koster: gewas, dat zaad uitzaait(hier vertaalt Koster de onder nr 1 besproken betekenis van de Qal).....vruchtgeboomte dat vrucht maakt.....

Het werkwoord komt ook meerdere keren voor in de **Niphal**; de vertaling is overwegend passief. Hier volgen de teksten: Lev.11:37 bespraken we reeds hierboven; het gaat over zaad, dat **gezaaid wordt**. In Deut.21:4 is het een dal dat **bezaaid wordt**.; in Deut.29:23(Hebr.22) is het het land (AèRèTs) dat niet **bezaaid wordt** en geen spruit zal voortgebracht hebben; in Ez.36:9 zijn het bergen van Israël, die weer bebouwd⁶⁹ en **bezaaid worden**; Num.5:28:

SV: Doch indien de vrouw niet onrein geworden is, maar rein is, zo zal zij vrij⁷⁰ zijn en zal met zaad⁷¹ **bezadigd** worden

ML:so wird's ihr nicht schaden, dasz sie **kann schwanger**⁷² **werden**(!).

JKV:..... and shall **conceive seed**.

DM⁷³:.....elle ne recevra aucun mal, et elle **aura des enfants**⁷⁴.

Vg: ...erit innoxia, et **faciet liberos**.

LXX:....και αθωια εσθαι και εκσπερματιει σπερμα⁷⁵.

BR⁷⁶:ungestraft bleibt sie und **wird Samens besamt**.

Fox.....

Chouraqui.....

Oussoren.....

Tenslotte Nahum 1:14:

SV⁷⁷:dat er van uw naam niemand meer **gezaaid** zal worden⁷⁸.

ML: dasz deines Namens kein **Same** mehr **soll bleiben**.

JKV: *that* no more of thy name **be sown**.

DM⁷⁹: il n'en **naitra** plus de ton nom.

Vg: non **seminabitur** ex nomine tuo amplius⁸⁰

LXX: ου σπαρησεται εκ του ονοματος σου επι.⁸¹

BR⁸²: ...Deines Namens werde nicht mehr **besamt**.

Chouraqui.....

Oussoren.

Wanneer we laten gelden wat we n.a.v. de vertaling van de LXX van Num: 5:28

69. Hebr. עָבַד / "áBàD, dat heerdienen betekent en hier in de Niphalvorm 'beheerdiend worden' betekent.

70. Hebr. נָקָה / NáQáH = straffeloos zijn.

71. Het woordje 'met' ontbreekt in het Hebreeuws; hier is dus sprake van de constructie met dubbele accusativus, die bij de Qal al genoemd werd.

72. Luther vertaalt niet, maar inpreteert en juist, want zwangerschap betekent dat er ontkiemend en uitgroeiend zaad is.

73. Sg: elle sera reconnue innocente et aura des enfants.

74. Zie Luther.

75. kai athoia estai kai **ekspermatiei sperma**: LS vermeldt bij het zelden voorkomende werkwoord: semen *emitto* (= zaad uitstoten), maar vermeldt Num.5:28 met de vertaling *conceive*, het tegenovergestelde dus, maar de Joodse vertalers zullen de normale Griekse betekenis gekend en hier gekozen hebben; het ging hen erom over te brengen wat het Hebreeuwse woord hier zeggen wil en dat vertelt over ontkiemend en uitgroeiend en uitgebracht wordend zaad.

76. Baader: so wird sie entschuldigt und **besät mit Samen**.

77. NBG(1951): en uw naam zal niet meer voortgeplant worden; NBV:.....

78. Hebr: לֹא יִזְרַע מִשְׁמְךָ / LóA JiZZeRà" MiShShiM^eKá = letterlijk: niet is aan't gezaaid worden vandaan van jouw naam - 'vandaan van' in de betekenis 'dat komt van' ofwel 'vanwege'?

79. Sg: Tu n'aurais plus de descendants qui portent ton nom.

80. Letterlijk: en er zal niet gezaaid worden uit(van) uw naam verder, conform het Hebreeuws - en de LXX, zie hieronder.

81. ou sparèsetai ek tou onomatou sou eti.

82. Baader: Nicht wird von deinem Namen noch gesät.

zeiden en ook reeds eerder t.a.v. de betekenis van het Hebreeuwse woord, dan zou er in Nahum 1:14 staan: niet is (nog) zaad tot ontkiemen gebracht worden en tot uitgroeien gebracht worden vandaan van (vanuit) jouw naam. Dan zal deze betekenis ook de interpretatie van de eerder bij de Niphal genoemde teksten moeten bepalen. Het gaat niet alleen om 'gezaaid worden', maar tegelijk om 'tot ontkieming en uitgroei' gebracht worden. Door de keuze van de Niphalvormen brengen de vertellers/schrijvers overigens ook een reflexief element aan in deze teksten. Dat geldt niet voor de **Pual**, waarin het werkwoord ook één keer voorkomt en wel in Jes.40:24:

SV: Ja zij worden niet geplant, ja zij worden niet **gezaaid**.

Hier klinkt de tekst passief. Maar ook hier zal bij het zaaien, het ontkiemen en uitgroeien inclusief zijn.

Op onze route langs de plaatsen waar het werkwoord in de Niphalvormen voorkomt, komen bij teksten, die vertellen over landerijen op bergen in dalen waar zaad niet alleen gezaaid werd, maar ook tot ontkiemen kwam" letrtelijker: zij, die landerijen, werden vanwege bezaaiing tot ontkiemen gebracht ofwel "bezaaid ontkiemden zij zich" (reflexief); dat werd daar ook verteld van het zaad het was gezaaid en kwam op, of juist niet. We kwamen ook bij een tekst, waarin van een vrouw verteld wordt, dat zij "zich zaad liet ontkiemen en uitgroeien".

Behalve het werkwoord, zijn er nog enkele weinig voorkomende woorden van het zelfstandig naamwoord afgeleid⁸³:

* ZéRuWà" (זְרוּעַ). Naar de vorm is het participium passivum van de Qal. Het komt alleen voor in Lev.11:37(enk.) en Jes.61:11(meerv.) en betekent 'gezaaid'.

* ZéRo"ieM (זְרָעִים) of ZéRe"NieJM (זְרַעֲנִים). Het zijn waarschijnlijk andere meervoudsvormen van het voorgaande woord en ze komen alleen voor in Dan.1:12 en 16:

SV: en men geve ons van het **gezaaide** te eten.

* MiZ°Rá" (מְזָרַע), het komt alleen voor in

Jes.19:7:

SV: en al het **gezaaide** zal aan de stromen zal verdrogen.....

* **de verantwoording van onze vertaling**

Wanneer we het bovenstaande nog eens goed proberen te overzien, blijkt t.a.v. het zelfstandig naamwoord, dat het Hebreeuws niet goed correspondeert met het Nederlandse zaad of zaaien. De oudste vertalers, de Joodse vertalers in Alexandrië en de kerkelijke taalgeleerden van de 3de en 4e eeuw na Christus konden de Griekse en Latijnse pendant overnemen, want noch het Griekse sperma, noch het Latijnse semen corresponderen met het Nederlandse woord 'zaad'; beide begrippen betekenen zeker niet alleen 'zaad', maar vooral 'kiem', 'stam', 'spruit', 'kind'. Latere vertalingen in de moderne Europese talen kozen wel meestal voor 'zaad' c.q. 'zaaien', maar konden het soms niet volhouden en of vulden dat woord met de betekenissen vanuit de beide klassieke talen. Maar ook de beide woorden uit het

83. We gaan er met de lexica vanuit dat het zelfstandig naamwoord זְרוּעַ / ZeRuà", dat 'arm' (als lichaamsdeel) betekent niet van dit stamwoord is afgeleid, maar verwant is met woorden in verwante talen, waarin de eerste consonant een D / ד = daleth is.

Grieks en Latijn ondervangen niet afdoende de implicaties van het Hebreeuws. Dat blijkt ook weer uit de manier waarop de Joodse vertalers van de LXX soms voor een hoogst ongebruikelijk Grieks woord hebben gekozen. Het belangrijkste verschil tussen de beide klassieke woorden en het Hebreeuws is, dat wat wij nu de biologische processen noemen in het Hebreeuws een veel kleinere rol spelen dan in het Grieks en in het Latijn. Die biologische processen spelen in deze twee woorden weer een veel kleinere rol dan in de desbetreffende woorden uit onze moderne talen; daar spelen deze processen absoluut de hoofdrol, daarnaast is hoogstens overdrachtelijk spraakgebruik vast te stellen.

Conclusie: in het Hebreeuwse zelfstandige naamwoord gaat het altijd over het ontkiemende en het ontkiemde en uitgegroeide. Met andere woorden: het Hebreeuwse woord heeft altijd betrekking op een concrete ontkiemde en uitgegroeide kiem, dus een plant, boom, een halm, een dier, een mensenkind. Van deze concrete en zichtbare gestalten wordt uitgegaan en vandaaruit wordt terug"gekeken en gezocht" naar het begin(sel) waar het vandaan komt, van de akker, van de boom, uit de vrucht, uit de moederschoot, bij de man vandaan. Wat wij 'zaad' noemen staat aan het einde van dit kijk- en zoekproces, terwijl het voor ons aan het begin is komen te staan.

Het werkwoord is met de activiteit van het 'zaaien' in de zin van 'uitstrooien' onvoldoende beschreven: het eerste en belangrijkste horen we dan niet, n.l. de op ontkiemen gerichte handeling. 'Planten' zou beter zijn, maar associëert verkeerd en is ook te beperkt; In de Qal gaat het om de handeling die ervoor zorgt dat er ontkieming plaats vindt. In de Niphal om het tot ontkieming gebracht worden; in de Pual om het ontkiemen.

Deze overwegingen hebben ons tot keuze gebracht, om bij de vertaling van het Hebreeuwse ZèRà" uit te gaan van het Nederlandse begrip 'kiem'.

*** het bereik van het Nederlandse woord**

De betekenis van het woord 'kiem' wordt omschreven als 'beginsel'. Het komt in het Saksische taalgebied sinds de vroege middeleeuwen voor. De etymologie is verder onzeker. Van Dale omschrijft onder nr 1: de in het rijpe zaad aanwezige aanleg tot een nieuwe plant, - tot een nieuw individu; vermeldt onder nr 2: uitloper; en onder de nummers 3 t/m 6 worden overdrachtelijke betekenissen genoemd, met name op het gebied van natuur- en scheikunde.

Het woord komt voor in vele samenstellingen, b.v. 'kiemcel', dat bijna dezelfde betekenisomschrijving heeft als 'kiem', en 'kiemplant', omschreven als 'het jongste zelfstandige stadium van een plant'. het werkwoord 'kiemen' betekent 'ontspruiten', 'opgroeien' en daarmee verbonden bestaat het woord 'kieming'. Daarnaast is het er het gebruikelijker werkwoord 'ontkiemen', omschreven als 'uit de kiem te voorschijn komen' en dan ook 'voortspruiten' en daarmee verbonden kennen we het woord 'ontkieming'. Tenslotte is er het veel ongebruikelijker 'uitkiemen', dat op een vergelijkbare manier omschreven wordt en het daarmee verbonden woord 'uitkieming'.

Samenvattend:

.....

Voor de weergave van de Hebreeuwse woorden kiezen we zoveel mogelijk voor 'ontkiemen', omdat daarin het te voorschijn gekomen zijn van het 'nieuwe

individu' (van Dale) het sterkst doorklinkt. Als aanduiding van een enkel nieuwe individu vormen we het woord 'kiemling', naar analogie van b.v. 'leer-ling'. Daarnaast introduceren we het woord 'kiemgoed', naar analogie van 'zaaigoed'.

*** de vernederlandsing van de bovengenoemde Hebreeuwse woorden**

Het zelfstandig naamwoord ZèRà (זֵרָע).

Het kent geen meervoud en kan zowel een enkelvoud aanduiden als een soort. Bovendien betekent het zowel een activiteit als het uit deze activiteit voorkomende resultaat. We volgen weer de indeling die we eerder aanbrachten⁸⁴. We vertalen dit Hebreeuwse woord als volgt:

1. ontkieming.

Een karakteristieke tekst is

Gen.8:22:

SV:

Voortaan al de dagen der aarde

zullen zaaiing en oogst,
en koude en hitte
en zomer en winter
niet ophouden.

Eigen vertaling:

In nogmaligheid de-al-af-heid-van
de-dagen-van het-land;
ontkieming en beknotting⁸⁵
en koelte en gloed
en waakwarmte en rijpingskoude
niet tot stilstand komen⁸⁶.

2. kiemgoed.

Een karakteristiek tekst:

Lev.15:16:

SV:

Voorts een man als van hem
het zaad des bijliggens
zal uitgegaan zijn,
die zal zijn gansche vlees met water baden

en onrein zijn tot aan den avond.

Eigen vertaling:

En een manmenselijke
ja aan het uittrekken is vandaan van hem
uitligging-van kiemgoed,
en-aan't-baden is hij in-water
enwel-de-al-afheid-van-het-vlees-zijner
en-hij-is-aan-'t besmettend-zijn
tot-de-avond.

3. kiemling:

Een karakteristieke tekst is

I Sam.1:11:

SV:

.....en mijner gedenkt,
en uw dienstmaagd niet vergeet,
maar aan uw dienstmaagd
een mannelijk zaad geeft,
zo zal ik dat den HEERE geven
al de dagen zijns levens.....

Eigen vertaling:

.....en-jij-aanhaakt-bij-mij
en-niet-vergeet de-dienstmeid-jouwer,
en-toch-geeft voor de-dienstmeid-jouwer
een-kiemling-van-mensen,
en-ik-geef-hem voor die-JHWH-van-Israël
de-alafheid-van-de-dagen-zijner.

4. kiemlingschap.

Een karakteristieke tekst:

Gen.3:15:

SV:

En ik zal vijandschap zetten

Eigen vertaling:

En-vijandschap ben-ik-het-zetten

84. Zie bij "het bereik van het Hebreeuwse woord".

85. Hebr. קָצִיר / QàTsieJR van het werkwoord QátTsàR, dat be-/afknotten betekent, zie "Een ontmoetingsgelegenheid gezocht" (Met Simson bij de Filistijnen) van A.K.van Kooij (Maastricht 2003) blz. 247 e.v..

86. Hebr.: שָׁבַת / ShábàT, waarvan de naam voor de zevende dag is afgeleid en dat goed met 'verstillen', 'tot stilstand komen' is weer te geven.

tussen u en tussen deze vrouw
en tussen uw zaad en tussen haar zaad

onderscheidend jou en onderscheidend
de-vrouwmenselijke
onderscheidend het-kiemlingschap-jouwer
en onderscheidend het kiemlingschap-van
de-vrouwmenselijke.

Het werkwoord ZàRà”(זרע).

De **Qal**: doen ontkiemen.

Enkele karakteristieke teksten:

Gen.26:12:

SV:
En Izaäk **zaaide** in dat land
en hij vond in dat jaar honderd maten.....

Eigen vertaling:
En-voorts-doet-ontkiemen JiTs^oCháQ
in-dat-land en-voorts-vindt-hij
honderd maten⁸⁷.

Gen.1:29:

.SV:
En God zeide:
Zie ik heb ulieden al het zaadzaaiend gewas

Eigen vertaling:
En-voorts-zegt Gods:
kijk-eens ik-geef voor-jullie enwel
de-al-afheid-van het-kruid kiemlingschap
doende-ontkiemen.....

De **Niphal**: tot ontkieming gebracht worden of zich doen ontkiemen.

Enkele karakteristieke teksten:

Lev.11:37:

SV:
En wanneer van hun dood aas zal gevallen zijn,
vandaanvan-de-vervallenheid⁸⁸-hunner

Eigen vertaling:

Num.5:28:

SV:
Doch indien de vrouw niet onrein
geworden is, maar rein is,
zo zal zij vrij zijn
en zal met zaad bezadigd worden.

Eigen vertaling:
En ware't-dat-niet besmettend geworden is
de-vrouwmenselijke en-dat-zij-rein-is, zij;
dan-is-zij-straffeloos
en-doet-zij-zich-ontkiemen kiemlingschap'
of:
en wordt zij tot ontkiemen gebracht *met* een
kiemling.

De **Pual**: ontkiemen: alleen in

Jes.40:24:

SV;
Ja zij (de vorsten) worden niet geplant
ja zij worden niet gezaaid
ja hun afgehouden stam wortelt niet
in de aarde.....

Eigen vertaling:
Zowaar geenszins worden zij geplant
zowaar geenszins ontkiemen zij
zowaar geenszins wortelt in het land
hun tronk⁸⁹.

De **Hipil**: tot ontkieming doen brengen:

Twee teksten:

87. Hebr. זָרַע / She"àR, het komt alleen maar hier voor, de afleiding is onbekend; de LXX laat het onvertaald. De context maakt het waarschijnlijk, dat het een bepaalde hoeveelheid aanduidt.

88. Hebr.: נִבְלָה / NeBéLáH, afgeleid van het werkwoord NÁBàL I, dat 'vervallen', 'vervallen zijn' (verwelken) betekent. Het zelfstandig naamwoord wordt vaak met 'lijk' of 'aas' vertaald.

89. Hebr. גָּזַע / GèZà". Dit woord komt verder alleen nog voor in Job.14:8 en in de bekende tekst Jes.11:1: En-voorts-trekt-uit een twijg vandaanvan-de-tronk-van JieShàJ.

Lev.12:2:

SV:	Eigen vertaling:
.....wanneer een vrouw zaad gegeven en een knaapke gebaard zal hebben	een-vrouwmenselijke ja zij-is-tot-ontkieming-aan 't brengen en-zij-baart een-aanhaker ⁹⁰

Tenslotte volgt de vernederlandsing van de andere afgeleide woorden:

* ZéRuWà” (זְרוּעַ):ontkiemd. Het komt alleen voor in Lev.11:37(enk.) en

Jes.61:11(meerv.).

* ZéRo”ieM (זְרָעִים): of ZéRe”NieJM (זְרַעְנִים): kiemsels Het zijn waarschijnlijk andere meervoudsvormen van het voorgaande woord en ze komen alleen voor in Dan.1:12 en 16:

* MiZ°Rá” (מְזָרַע): het ontkiemende; het komt alleen voor in

Jes.19:7.

* **gevolgen voor het taalgebruik**

Uit het nederlands, dat wij voor deze vertaling van TeNaCh gebruiken, verdwijnen dus de woorden *zaaien* en *zaad*. Het Nederlands kent bovendien nog meerdere composita: be-zaaien, in-zaaien, uit-zaaien, over-zaaien, waarin het woord ‘zaad’ de betekenis nauwelijks meer bepaalt. Dit ‘zaaien’ kent het Hebreeuws niet. Het kent wel het woord ‘strooien’⁹¹. Omdat het Grieks van het NT hier de Griekse woorden speiroo en sperma vrijwel consequent gebruikt en de betekenis van deze woorden, zoals we al zagen, dichtbij de Hebreeuwse woorden ligt, verdwijnen de Nederlandse woorden zaaien, zaad en verwante woorden ook uit het Nederlands van het Nieuwe Testament. Jezus vertelt in Matth.13:3 niet over een zaaier, die uitging om te zaaien, maar: “één die te kiemen legt⁹² gaat uit om te doen ontkiemen, en bij zijn doen ontkiemen valt” En in II Cor.9:7 schrijft Paulus: “In Izaak zal u de kiemling genoemd worden”. De Nederlandse woorden ‘kiem’, ‘kiemling’, ‘kiemen’, ‘ontkiemen’ krijgen in de Nederlandse bijbeltekst een centrale rol te vervullen.

* **gevolgen voor de betekenis**

In al deze teksten gaat het dus om ‘kiemen’ en ‘ontkiemen’ en niet zozeer om ‘zaaien’. Ook als er ‘zaad’ is, d.w.z. ‘kiemgoed’, is *ontkiemen* daarmee nog niet verzekerd. De mens moet het land evenzeer doen ontkiemen, als dat het land zelf moet ontkiemen en het land ontkiemt netzo als het kiemgoed ontiemt. Om de functie van deze woorden in het bijbels taalgebruik te kunnen vinden, dienen wij, Europese (post-)moderneren, uit te gaan van de verschijning van de kiemlingen, de uitgroeisels, die voorschijn komen en waarmee (en met wie) wij in concreto te maken hebben. Die

90. Hebr. זָכַר / ZákÁR, af te leiden van het werkwoord ZákÀR, dat meestal met ‘gedenken’ wordt vertaald, maar eigenlijk zoiets als ‘aanhaken bij’ betekent. DFit afgeleide bijvoegelijk naamwoord wordt meestal met ‘man’ of ‘mannelijk’(‘mannelijke’) vertaald, maar heeft (waarschijnlijk) betrekking op het mannelijk geslacht en kan dus met ‘aanhaker’ vertaald worden; zie verder “Een ontmoetingsgelegenheid gezocht” (van A.K.van Kooij, Maastricht 2003) blz.261, en hier bij ‘aanhaken bij’.

91. Hebr. זָרָה / ZárÁH, dat van het woord ZárÀ” weliswaar alleen in derde medeklinker verschilt, maar de Ain (ע / “) en de Hé (ה / H) zijn niet uitwisselbaar zoals wel de Aleph (א / A) en de Hé (ה / H). Beide woorden zij dus niet stamverwant.

92. Zo blijven zowel dichtbij Grieks als bij het hebreeuws en kunnen we ook de voor het Grieks to.v. het Hebreeuws kenmerkende mogelijkheden recht proberen te doen. Op dezelfde moest het Latijn ook weer omschrijven: (Vg) exit qui seminat, seminare.

komen te voorschijn uit het land, en uit de moederschoot van mens en dier, en dus zijn ze daar begonnen (is daar hun beginsel, hun kiem). Wat daar wordt ingebracht is dus kiemgoed, maar in die vorm verdwijnt het, *sterft* het, zegt het Nieuwe Testament. En zo lezen we b.v. in Spreuken 11:18 dat ook gerechtigheid kiemgoed is, *omdat* en *waar* gerechtigheid constateerbaar is, en in Hos.2:22(Hebr.telling 8), Israël kiemgoed is, omdat het in het land groeit en bloeit.

*** *gevolgen voor de theologie***

Zowel in de theologie van het Oude als van het Nieuwe Testament spelen deze woorden een rol in verbinding met Abraham. Het gaat in deze teksten dus om het kiemlingschap, de kiemlingen van Abraham' : de vraag is in wie de kiem van Abraham te voorschijn komt en, zegt Johannes de Doper dan (Luc.3:8):: God kan uit deze stenen Abraham wel kinderen verwekken. Paulus beklemtoont dat Izaak Abrahams kiemling is.